

проф. др Зорица Несторовић  
(Филолошки факултет, Београд)

**ПРЕДЛОГ НАЧЕЛА ЗА КРИТИЧКО ИЗДАЊЕ  
САБРАНИХ ДЕЛА ИВЕ АНДРИЋА**

Према литератури из области текстологије (на пример: Д. С. Лихачов, *Текстологија: кратак оглед*, „Научна књига”, Београд, 1966), а посебно оној која припада српској науци о књижевности (*Начела за критичка издања*, САНУ, Београд, 1967; Душан Иванић, *Основи текстологије. Увод у текстологију нове српске књижевности*, Београд, Народна књига/Алфа, 2001<sup>1</sup>), могуће је установити следеће елементе који постоје у критичком издању:

1. *Студија општег карактера о издању, уводна студија или предговор;*
2. *Основни текст издања* (овде спадају текстови који су завршени, текстови који су незавршени, *obscuria*, преводи, *dubia*...);
3. *Варијанте;*
4. *Текстолошки коментар* (Он има ОПШТИ ДЕО – у којем се даје опис извора, разматрају правописна и структурна страна издања, као и техника издања; ПОСЕБНИ ДЕО – који чине коментари за појединачна дела и ДОДАТКЕ – као што су индекси личних имена, географских назива, појмова, почетних стихова, почетака (за прозна дела), мотива, наслова, ликова... и различите врсте речника, пописи илустрација, хронолошке таблице и слично.)
5. *Библиографија*
6. *Садржај*

У објашњењима која у НКИ и ОТ прате наведене делове *издања*, како се оно именује у НКИ, односно *апарата*, како се одређује у ОТ, препознају се (1) низ могућности за другачије организовање распореда наведених елемената и (2) захтев за минимумом елемената без којег се издање неког дела никако не би могло назвати критичким. Као да се јављају принципи слободе унутар једног оквира нужности те је

---

<sup>1</sup> У даљем тексту користићемо скраћенице за означавање наведених издања и то за *Начела за критичка издања*, САНУ, Београд, 1967. – НКИ, а за Душан Иванић, *Основи текстологије. Увод у текстологију нове српске књижевности*, Београд, Народна књига/Алфа, 2001. – ОТ.

стога веома важно пажљиво одредити распоред елемената у критичком издању неког дела који су у наведеним теоријским изворима брижљиво размотрени и препоручени.

Увидом у постојећа критичка издања дела писаца српске књижевности (Бранко Радичевић, Ђура Јакшић, Десанка Максимовић, Момчило Настасијевић и Милош Црњански), могуће је установити да се устројство апарата критичког издања и распоред елемената у критичком издању остварују у укрштају (1) препорука које даје публикација *Начела за критичка издања* и (2) самосталног изграђивања апарата и оних његових делова када за то постоји потреба, наметнута самом природом приређиваног текста, односно када НКИ даје општу и доста широку, непрецизирану препоруку како поступати у одређеној ситуацији. Напоменимо да се овај други елемент односно самостално изграђивање апарата од стране приређивача критичког издања, одвија увек у оквирима текстологије и у дијалогу са искуствима других приређивача.

У том смислу када је у питању КРИТИЧКО ИЗДАЊЕ САБРАНИХ ДЕЛА ИВЕ АНДРИЋА предлажемо следећи распоред грађе у оквиру једне појединачне књиге. Напомињемо да ћемо уз генерални предлог дати нужна објашњења теоријско-практичне природе која су двоструко утемељена – с једне стране у теоријским приручницима НКИ и ОТ, а с друге у постојећој текстолошкој пракси<sup>2</sup>. Такође ћемо навести два примера примене наведеног нацрта за књигу која би у сабраним делима представљала појединачно дело и за књигу која би у сабраним делима представљала издање у које улази више појединачних дела (приповедна проза, лирика, есејистика...). Овом приликом истичемо да смо предлоге дали за књиге уметничке прозе, односно да су издања лирике, нефикционалне прозе и кореспонденције издања која имају своје специфичности, али која се дају уредити према општем изгледу издања уз поштовање особености приређиване грађе. Поступак њеног приређивања текстолошки је нормиран и треба се њега придржавати. Но, будући да је овај текст намењен разговору о томе како треба уредити неку појединачну књигу у оквиру критичког издања сабраних дела Иве Андрића, примери су илустративни.

---

<sup>2</sup> Овде мислимо на постојећа критичка издања дела, као и на наша лична приређивачка искуства из којих издвајамо **КРИТИЧКО ИЗДАЊЕ ДРАМА МИЛОША ЦРЊАНСКОГ** (Милош Црњански, *Драме. Маска. Конак. Тесла*, ДЕЛА МИЛОША ЦРЊАНСКОГ, том 7, књига 12-14, Задужбина Милоша Црњанског, Београд, 2008, 726 страна) и издања Стеријиних дела међу којима су **ФОТОТИПСКО ИЗДАЊЕ РУКОПИСА** (Јован Стерија Поповић, *Торжество Србије*, КОВ, Вршац, 2006, 137 страна), приређивање драмских текстова (Јован Стерија Поповић, *„Жалостна позорја“*, књига друга, КОВ, Вршац, 2004; Јован Стерија Поповић, *„Жалостна позорја“*, књига трећа, КОВ, Вршац, 2005; Јован Стерија Поповић, *Весела позорја*, Стеријино позорје, Нови Сад, 2014, 478 страна) и приређивање романа (Јован Стерија Поповић, *Бој на Косову или Милан Топлица и Зораида*, КОВ, Вршац, 2006.)

Рад на критичком издању сабраних дела Иве Андрића у овом тренутку има већ неколико тачака ослонца. Међу њима посебно место припада резултатима научних делатности Задужбине Иве Андрића које је она реализовала у сарадњи са најважнијим научним институцијама наше културе као што су Српска академија наука и уметности и Библиотека Матице српске. Изузетна уређеност грађе и библиографије дела једног писца чији се опус издаје као критичко издање, од непроцењиве је важности за научне истраживаче, а посебно за приређиваче критичког издања. Приређивачи критичког издања сабраних дела Иве Андрића тако имају на располагању издања као што су (1) Олга Мучалица, Анђелија Драгојловић, *Иво Андрић. (1892–1975). Лични фонд. Каталог*, Задужбина Иве Андрића, Београд, 1988; (2) *Библиографија Иве Андрића (1911–2011)*, Задужбина Иве Андрића, Српска академија наука и уметности, Библиотека Матице српске, Београд – Нови Сад, 2011. коју су урадили Љиљана Клевернић, Ката Мирић, Меланија Блашковић, Весна Укропина, Даниела Кермеци, Слађана Субашић, Марија Ваш, (3) Радован Вучковић, Жанета Ђукић Перишић, Биљана Ђорђевић Мироња, *Критичко издање целокупних дела Иве Андрића*, „Свеске Задужбине Иве Андрића”, година XXXIV, свеска 32, стр. 21–74 и (4) Иво Андрић, *Сабрана дела у 20 књига*, Штампар Макарије, Нова књига, Београд–Подгорица, 2011. Од посебног значаја је и све оно што је као критички приређена грађа из опуса Иве Андрића објављено у „Свескама Задужбине Иве Андрића”. Важан и неизоставан аспект приређивања критичког издања сабраних дела Иве Андрића представљаће рад у архивама институција које брижљиво чувају богату и разноврсну заоставштину Иве Андрића, као и грађу која је везана за његов живот и рад. Ту пре свега мислимо на Задужбину Иве Андрића, Архив Српске академије наука и уметности и Музеј Иве Андрића (који је саставни део Музеја града Београда). Све наведене тачке ослонца, као и постојећа бројна научна литература о животу и делу Иве Андрића, од велике су важности за рад на критичком издању сабраних дела Иве Андрића.

Када је у питању рад на критичком издању сабраних дела неког писца, требало би прецизно одредити сваки елемент и поступке у оквиру приређивања који припадају пресеку приређивачког посла и важе за сваку књигу посебно. Тиме се поставља основ који је заједнички именован за критичко издање сабраних дела неког аутора и стога смо предлог структуре појединачне књиге у оквиру критичког издања сабраних дела Иве Андрића и све коментаре и објашњења делова критичког апарата наводили управо с том намером. Ово је почетни предлог који је – будући почетни – довољно информативан за сваког приређивача посебно. Приређивач сваке појединачне књиге имаће пред собом

одређене обрасце и упутства. Они ће током његовог рада на приређивању најпре, на самом почетку, бити допуњени елементима обавезујућим за књигу коју приређује како у оном општем делу који је заједнички за све књиге у критичком издању сабраних дела, тако и у посебном делу који важи само за њу и условљен је природом грађе коју приређује. У том смислу непоходно је да постоји континуирано разматрање приређивачких изазова које би у почетку рада било заједничко за приређиваче у оквиру састанака који би се одржавали на 15 дана. Тада би сваки приређивач могао да изнесе своја питања која би се разрешила и начин на који би била разрешена био би обавезујући и за друге приређиваче уколико се буду срели са том врстом питања.

Приређивачи који би радили на изради првих пет књига критичког издања сабраних дела Иве Андрића су:

- проф. др Слађана Јаћимовић
- проф. др Зорица Несторовић
- доц. др Милан Алексић
- др Драгана Грбић
- мср Марија Благојевић

Сматрамо да би у првој фази рада на критичком издању сабраних дела Иве Андрића требало приредити његове приповетке које су објављене у збиркама. Критичко издање приповедака треба започети са приређивањем пет збирки приповедака које је за свога живота уредио и објавио сам Андрић. То су следеће збирке приповедака:

1. Иво Андрић, *Приповетке*, Српска књижевна задруга, Београд, 1924.
2. Иво Андрић, *Приповетке*, Српска књижевна задруга, Београд, 1931.
3. Иво Андрић, *Приповетке*, Српска књижевна задруга, Београд, 1936.
4. Иво Андрић, *Нове приповетке*, Култура, Београд, 1948.
5. Иво Андрић, *Лица*, Младост, Загреб, 1960.

Од општих питања која би требало разрешити пре почетка рада, за почетак издвајамо следећа.

- (1) Писмо којим ће бити штампано издање КРИТИЧКО ИЗДАЊЕ САБРАНИХ ДЕЛА ИВЕ АНДРИЋА треба да буде ћирилица.
- (2) Тип цитатног стила који ће бити примењен у приређивачевим фуснотама и библиографијама треба да буде домаћи цитатни стил јер КРИТИЧКО ИЗДАЊЕ САБРАНИХ ДЕЛА ИВЕ АНДРИЋА треба да буде огледало домаће науке о књижевности у свему, па и у цитатном стилу. Предлажемо да то буде стил Српске академије наука и уметности.

- (3) Треба одредити врсте фонта, врсте размака, начине пагинације и типове наглашавања у тексту.
- (4) Треба одредити место навођења превода делова реченица и реченица који су у основном тексту дати на страним језицима. У том смислу предлажемо да се превод ове врсте наведе одмах на страници на којој се у основном тексту појављује ради лакше рецепције текста.
- (5) Треба прецизно установити правописну страну критичког издања.
- (6) Треба прецизно установити начин устројства речника и индекса.

У наставку овог текста доносимо предлог основног распореда делова у издању појединачне књиге КРИТИЧКОГ ИЗДАЊА САБРАНИХ ДЕЛА ИВЕ АНДРИЋА. Напомињемо да су објашњења издвојених делова дата на основу теоријских препорука и описа делова критичког издања представљених у НКИ и ОТ и приређивачких искустава.

## ОСНОВНИ НАСЛОВ КЊИГЕ (којим се упућује на дело/дела)

### ДЕЛО

#### *Основни текст појединачног дела*

Основни текст дела које се критички приређује јесте онај текст тог дела који приређивач критичког издања – следећи нормативе приређивања критичког издања – узима за КАНОНСКИ или ОСНОВНИ ОБЛИК критичког издања. Разлоге због којих се опредељује за то, а не за неко друго издање, приређивач мора образложити у одељку који долази на крају издања и носи наслов „Принципи и начин приређивања”. Сматрамо да је најбоље да се за основни текст одабере онај који је израз последње пишчеве воље. Уколико не постоји текст за који бисмо са сигурношћу могли утврдити да постоји непосредан доказ да је у питању последња пишчева воља, онда се – према препоруци текстолога – опредељујемо за онај његов ауторизовани текст за који се на основу посредних докумената може тврдити да представља израз последње пишчеве воље. Сви разлози одабира тог, а не неког другог ауторизованог текста за основни текст издања, морају се обавезно навести и подробно образложити у приређивачевом тексту о принципима и начину приређивања.

### ВАРИЈАНТЕ

У овом делу наводе се све разлике које постоје у рукописној верзији и свим оним издањима текста која су објављена за пишчева живота у односу на одабрани или установљени основни или канонски текст критичког издања. У литератури се истиче да је каткад сврсисходно имати на уму и издање које је изашло постхумно уколико постоје документовани, децидирани и неопозиви докази да је сам писац непосредно пре своје смрти учествовао у његовој припреми. Овакво издање каткад доноси извесне промене у тексту које до тада нису биле присутне у издањима овог текста. Тада би такво издање могло бити протумачено и као последња пишчева воља коју доноси издање припремано током његовог живота, према његовим упутствима, али које није изашло из штампе док је писац био жив (уп. ОТ: 53).

У наведеној литератури се изричито наглашава да се канонски или основни облик текста савује са **свим ауторизованим** рукописним (аутографи и дактилограмима) и штампаним верзијама тог текста насталим за пишчева живота. Уколико не постоји сачуван рукопис дела (аутограф или дактилограм), приређивач то наводи у одељку „Принципи и начин приређивања”. То исто чини и уколико не постоји оригинал рукописа, већ само његова копија (механичка или ксерокс). Некада постоји препис рукописа који није урађен пишчевом руком, већ руком неког другог лица (уп. ОТ: 45). Веома је важно установити околности настанка таквог преписа и евидентирати да ли је у питању препис који је урадио сам аутор или неко друго лице, идентификовати ко би то могао бити или назначити да то није могуће учинити, потврдити његову аутентичност. Тек када се може са сигурношћу на основу доказа тврдити да је у питању текст који се може сматрати пишчевим, он се узима у разматрање а у „Принципима и начину приређивања” образлажу разлози због којих је такав текст прихваћен за варијанту. Уколико то није могуће, тај текст се евидентира и наводе разлози због којих се не признаје за варијанту. Такође се оригинал рукописа без обзира да ли је у питању руком писан текст (аутограф) или дактилограм до танчина мора описати према параметрима који су за то предвиђени текстологијом. Сви ови наводи дају се у завршној студији на крају издања у „Принципима и начину приређивања”. Уколико су разлике између основног текста и рукописних и штампаних верзија насталих за пишчева живота

присутне у толикој мери да се може говорити о несамеривој варијантности у односу на основни текст, онда се – према упутству које дају наведени теоријски извори – текст верзије (рукописне или штампане) доноси посебно као засебан текст. То се може учинити у делу „Варијанте” али након оног дела критичког апарата који бележи разлике основног текста и осталих издања (рукописних и/или штампаних). Уколико постоје непотпуне рукописне верзије (писане руком или дактилограми), концепти, нацрти и незавршене варијанте и слично што се може наћи у заоставштини писца, корпус оваквих текстова требало би донети у оквиру одељка ДОДАЦИ, раздвојити по сегментима Додатак I, Додатак II, Додатак III ... а у „Принципима и начину приређивања” сваки овако издвојен додатак описати према текстолошким параметрима.

### ***Наслов појединачног дела***

#### **Напомене**

Приређивачки знакови и њихова употреба  
Сигле за изворе

У овом одељку треба навести све оне текстолошке знакове које приређивач користи у критичком апарату везаном за варијанте. Знак треба (1) представити графички, (2) у загради навести његов термин а затим (3) детаљно и прецизно описати шта значи, када и како се у издању користи. Лепеза знакова је широка. Сваки знак се у текстологији прецизно дефинише. Ево неколико примера од којих су прва три дата према критичком издању драма Милоша Црњанског, а каснији према ОТ (уп. ОТ: 156–157).

] (полуквадратна заграда) – овим знаком се обележава граница између основног текста критичког издања дела, и текста рукописних и/или штампаних варијаната тог дела који се по нечему разликује од основног текста.

~ (знак за понављање) – овим знаком се обележава истоветност елемената (као што су на пример знакови интерпункције или речи) текста варијанте и основног текста. Наводи се увек након знака ] и служи да би се њиме означио део текста варијанте.

Ø – овим знаком се обележава одсуство елемента основног текста (као што су на пример знакови интерпункције или речи) у тексту варијанте.

(...) – овим знаком се у у основном тексту означава да између прве и последње наведене речи постоји текст у основном издању који се коментарише након полуквадратне заграде. У појединим критичким издањима уместо овог типа заграда наводи се тупоугласта заграда <... >. Ове заграде приређивач користи да у оквиру навођења основног текста као и текста варијанте сажме оне његове делове који се међусобно не разликују. Предлажемо да у КРИТИЧКОМ ИЗДАЊУ САБРАНИХ ДЕЛА ИВЕ АНДРИЋА користимо тупоугласту заграду <... > као и прва три наведена знака.

Одређени знаци примеренији су и функционалнији приликом посведочавања стања у рукопису (писаном руком или дактилограму), а неки штампаним издањима. У ОТ наводе се следећи примери за приређивање рукописа:

[ ] – овај знак означава да се између две полуквадратне заграде налази део који је у рукописном извору прецртан. Прецртани могу бити страница у целини, један њен део,

текст песме у целини, једна или више њених строфа, један или више њених стихова, пасус, реч или знак.

[ ] – овај знак означава да је прецртавање које смо означили са две полуквадратне заграде поништено;

< > – овај знак означава да је текст који се налази између наведених заграда приређивачев текст. То може бити нека његова допуна то јест интерполација или конјектура;

← – овај знак означава да се реч у тексту рукописне варијанте налази лево од основне речи и то поред ње односно у реду са њом;

→ – овај знак означава да се реч у тексту рукописне варијанте налази десно од основне речи и то поред ње односно у реду са њом;

↑ – овај знак означава да се реч у тексту рукописне варијанте налази изнад основне речи;

↓ – овај знак означава да се реч у тексту рукописне варијанте налази испод од основне речи;

↖ – овај знак означава да се реч у тексту рукописне варијанте налази изнад лево од основне речи;

↗ – овај знак означава да се реч у тексту рукописне варијанте налази изнад десно од основне речи;

↙ – овај знак означава да се реч у тексту рукописне варијанте налази испод лево од основне речи;

↘ – овај знак означава да се реч у тексту рукописне варијанте налази испод десно од основне речи;

|| – овај знак означава крај странице;

\* – овај знак означава претпостављено слово, знак, реч, текст и односи се на реконструисани део текста;

∅ – овај знак означава да недостају извесни знаци или речи у поретку;

[Xxxx] – овај знак означава непочитана слова – велика и мала – у оквиру једне речи која је прецртана или која су прецртана;

~ - овај знак означава идентичан део текста у тексту варијанте у односу на основни текст;

: : - овај знак означава ситуацију када у рукописној варијанти аутор оставља две могућности за једну реч односно да их алтернира;



Разлика је каткад једноставније представити дескриптивно односно кроз опис довољно сажет да не оптерети текст, а довољно јасан да посредује основну поенту. Приређивач стога треба да се труди да увек има на уму поштовање ауторизованог рукописа или ауторизованог штампаног издања у свим аспектима, јасност, прецизност и научност у навођењу разлика и сажетост у објашњењима. У неким критичким издањима рукописа користи се и комбинација дескриптивног метода и одређеног броја знакова који не доводе рецепијента критичког издања у недоумицу о, на пример, правом положају речи јер се одређени знаци могу читати двоструко односно да ли се односе на реч из основног текста или на реч из варијанте уколико је рукопис или дактилограм испуњен прецртавањима и додавањима. Такви знаци који не остављају недоумице су следећи:

[ ] – овај знак означава да се између две полуквадратне заграде налази део који је у рукописном извору прецртан. Прецртани могу бити страница у целини, један њен део, текст песме у целини, једна или више њених строфа, један или више њених стихова, пасус, реч или знак;

.[ ].– овај знак означава да је прецртавање које смо означили са две полуквадратне заграде поништено;

|| – овај знак означава крај странице;

[Xxxx] – овај знак означава непочитана слова – велика и мала – у оквиру једне речи која је прецртана или која су прецртана;

∅ – овај знак означава да недостају извесни знаци или речи у поретку;

~ - овај знак означава идентичан део текста у тексту варијанте у односу на основни текст;

< > – овај знак означава да је текст који се налази између наведених заграда приређивачев текст. То може бити нека његова допуна то јест интерполација или конјектура.

Имајући на уму златно правило сваког приређивања критичког издања које од приређивача тражи да доследно спроводи одабрани систем знакова и тип приређивања, мишљења смо да се у случају КРИТИЧКОГ ИЗДАЊА САБРАНИХ ДЕЛА ИВЕ Андрића и то у делу који се односи на стање рукописа треба одредити за један систем, а не за комбинацију знакова и да то буде такозвани ДЕСКРИПТИВНИ СИСТЕМ који је прецизан у описивању стања рукописа (аутографа и дактилограма) и не оставља простор за недоумицу о томе како наведени део изгледа у рукопису. Ово тим пре што се рукописи у највећем броју случајева не издају фототипски у оквиру критичког издања па изостаје могућност да читаоцу фототипски буде предочена страница рукописа која се описује у апарату критичког издања.

### **Сигле за изворе**

У овом одељку наводимо сигле то јест ознаке за скраћивање наслова извора. Како наведена литература из области текстологије бележи, извори могу бити и рукописни и

штампани, и објављени као засебно издање, издање у оквиру сабраних или изабраних дела и у периодичној публикацији (новине, часописи, алманаси...). Некада постоји издање сабраних дела неког аутора које се истовремено појављује и као ћирилично и као латинично издање и тада сваку од наведених књига иако припадају истом контексту и истовремено излазе морамо третирати као засебну библиографску јединицу. Занимљиво је да је текстолошка пракса показала да у појединим случајевима постоје знатне разлике између издања неког дела у оквиру сабраних дела штампаних латиницом у односу на оно издање које је штампано ћирилицом. Сиглирање треба вршити према текстолошким и библиографским правилима. У овом одељку поред сигле треба дати потпун библиографски податак.

Када је у питању рад на критичком издању сабраних дела једног писца, као што је овде случај, неопходно је установити попис сигли који би био обавезујући за све оне који у свом приређивачком раду користе њима означене изворе. Тако би се постигла унисоност решења на нивоу целокупног издања. Попис сигли за свако издање треба да буде устројен хронолошки. Сигла се даје болдираним типом слова а библиографски податак обичним словима. Такође се треба договорити на који начин ће се организовати библиографска страна критичког издања сабраних дела да би се и са те стране постигла унисоност издања и применио исти цитатни стил у сваком појединачном тому издања.

### Варијанте

Присуство варијанте се обележава енднотом која је изражена арапском цифром у основном или канонском тексту издања. Ендноте се наводе у коментарима према хронологији свог појављивања у основном тексту издања. Најбоље је ендноте у коментарима наводити једну испод друге, а не једну до друге јер се тако постиже већа прегледност критичког апарата. У делу варијаната најпре се наводи енднота па иза ње део основног текста у односу на који постоје разлике у изворима, иза тог дела наводи се полуквадратна заграда (]) а иза ове заграде наводи варијанта иза које се бележи сигла за извор којем та варијанта припада. Основни или канонски текст сравњује се са свим ауторизованим рукописним или штампаним изворима тог текста објављеним за пишчева живота и пописују се разлике. Разликом се назива свако место неподударња приликом овог сравњивања а сравњивање се врши на нивоу (1) знакова интерпункције, (2) слова, (3) речи, (4) реченица и (5) графичког прелома (пасус, размак, тип слова...). Приликом идентификовања штампарских грешака, грешака у транскрипцији речи страних језика, материјалних грешака, напомињемо да се оне такође бележе уз приређивачеву напомену да је реч о грешкама. О проблемима грешака и њиховом текстолошком представљању постоји низ савета у ОТ који могу бити од драгоцене помоћи.

У препорукама НКИ и одређеним текстолошким приручницима истиче се да уколико се разлика односи на једну, две или три речи дате у низу, приређивач наводи ендноту иза речи (уколико је у питању једна реч) или иза последње речи у низу (уколико је у питању низ од две или три речи). Када се разлике јављају у вези са реченичним низом састављеним од четири и више речи или чак о целом одломку, онда се препоручује да се тај низ или одломак обележе тако да се испред прве речи у низу или одломку и последње речи у низу или одломку стави иста енднота односно понове бројеви енднота. Ово решење је ваљано и посебно прихватљиво за краће текстове и за критичко издање рукописа. Међутим, сматрамо да би у оквиру критичког издања штампаног дела за које постоји велики број извора објављених за пишчева живота, то усложнило критички апарат и донекле га загушило у оквиру основног текста који можда услед дуплирања бројева не би био читљив у оној мери у којој би био када бисмо наведени модел заменили другим, више одговарајућим намени. Наиме, уместо да испред прве и последње речи

наведеног низа у основном тексту издања у односу на који постоје разлике у варијантама ставимо две исте ендноте, ми ендноту стављамо иза последње речи таквог низа, а у апарату то бележимо на следећи начин. Прво наводимо ендноту, затим прву реч наведеног низа а онда остали део с тим што део који је идентичан и у основном тексту и у извору премошћавамо знаком <...>, бележимо речи које се разликују и онда наводимо последњу реч наведеног низа иза које следи полуквадратна заграда а иза ње разлике које постоје у варијантама са којима сравањујемо основни текст. Делове у варијантама који су у тексту варијанте идентични у односу на основни текст премошћавамо такође знаком <...>.

Када је у питању критичко издање текста у стиховима, наведени теоријски приручници напомињу да се онда не наводе ендноте већ бројеви стихова у основном или канонском тексту песме. Коментари се наводе према редоследу стихова у песми од почетка до краја. Систем навођења варијаната може бити исти то јест наведе се број стиха у којем су уочене разлике у варијантама у односу на основни текст; онај део стиха који је различит се понови како стоји у основном тексту, затим се наводи полузаграда а иза ње се нижу разлике у варијантама односно изворима према уобичајеном наведеном начину. Још једном напомињемо да је текстолошко приређивање стихова врло подробно представљено у ОТ (уп. посебно ОТ: 219–220) и да би се ту нашао драгоцен ослонац за рад на критичком приређивању поезије.

Након навођења разлике која постоји у извору у односу на основни или канонски текст, приређивач бележи сиглу извора (која се даје болдирано), а иза ње интерпункцијски знак (;). Редослед сравањивања извора са основним текстом је хронолошки, тачније, сравањује се најпре са рукописом, па са штампаним издањима по редоследу њиховог објављивања. Уколико се одређена разлика појављује у више варијаната, њихове сигле се бележе једна иза друге, болдирано и раздвојено интерпункцијским знаком (;). Понекад се у варијантама јављају различите разлике у односу на исти основни текст. У том случају те врсте разлика треба бележити тако да се основни текст у односу на који се јављају не бележи поново за сваку разлику посебно, већ се разлике у варијантама наводе на основу хронолошког редоследа објављивања извора у којима се налазе.

Текст основног издања који се сравањује са изворима се у навођењу варијаната даје доминантним или преовлађујућим писмом целокупног издања књиге. Текст варијанте даје се писмом на којем је објављена варијанта. Уколико се деси да се једна иста врста разлике јавља и у варијанти која је штампана ћирилицом и у варијанти која је штампана латиницом, то се посебно не бележи већ се разлика наводи писмом првог извора по хронологији док се сигле осталих у којима је та разлика такође присутна наводе по хронологији једна иза друге на уобичајен начин. Овај принцип се не примењује само онда када одређене разлике у графемама захтевају издвајање.

Сви приређивачеви коментари (описи, објашњења, напомене и сл.) штампају се писмом целокупног издања књиге и то курзивом (италиком).

## **БИБЛИОГРАФИЈА СВИХ ИЗДАЊА**

*Наслов појединачног дела*

## **ДОДАЦИ**

## ПРИНЦИПИ И НАЧИН ПРИРЕЂИВАЊА

### Напомене приређивача

Опште напомене

Напомене за појединачна дела

Напомене за додатке

Опште напомене

Напомене за појединачне додатке

У овом одељку представљена је – сликовито речено – приређивачева радионица. У њему се мора објаснити сваки приређивачки поступак, навести разлози њиховог утемељења, описати сви елементи издања. Ради прегледности и јасности текстолози (уп. ОТ: 206–218) препоручују да је најбоље да овај део буде подељен на ОПШТИ и ПОСЕБНИ ДЕО<sup>3</sup>.

У ОПШТЕМ ДЕЛУ треба навести:

- (1) општи поглед на традицију издавања дела са елементима књижевно-историјског осврта на дело и аутора, његов рад на делу, однос према питању његовог издавања и чувања;
- (2) опште напомене о начину приређивања које подразумевају навођење основних приређивачких принципа и опис приређивачке платформе.

У ПОСЕБНОМ ДЕЛУ треба навести:

- (1) историју издавања појединачног дела;
- (2) начин устројства основног текста издања, разлоге који су то мотивисали, разлоге због којих неко друго издање није одабрано...;
- (3) уколико постоји неко одступање у основу на одабрани текст (на пример: он је штампан латиницом, а сада се у критичком издању наводи ћирилицом), то се мора навести;
- (4) како је штампан текст који је у основном тексту издања дат на страном језику и где је и на који начин дат његов превод; како су разрешене грешке у деловима на страном језику када је реч или реченица дата на страном језику погрешно написана у односу на граматичка и правописна правила тог страног језика;
- (5) како је уређен правопис у основном тексту критичког издања; уколико се даје савршавање са важећим правописом, сви примери где је то савршавање учињено, морају се пописати и то тако што се наводи граматичка или правописна категорија која је примењена, а онда неколико илустративних примера. Треба навести када и зашто ова врста правописног уједначавања није вршена;
- (6) како су разрешена стилска питања која се наслањају на правописна у, на пример, употреби неправилних граматичких облика који су део стила самог писца или обележје говора неког његовог јунака. Напомињемо да је аутентичност пишевог језика неприкосновена и да приређивач мора врло

<sup>3</sup> Следећи списак наведених елемената може се надоградити јер је то условљено грађом која се критички приређује. Овде је дат минимум онога што текстови овог типа морају садржати према наведеним теоријским препорукама текстолога и приређивачкој пракси.

- пажљиво да разрешава ова питања имајући на уму да се не сме никада огрешити о ову аутентичност;
- (7) како су вршена срањивања основног текста издања са варијантама – одредити шта је све забележено када су у питању одступања: присуство/одсуство речи и интерпункцијских знакова, правописне, граматичке и лексичке разлике, начин прелома текста...;
- (8) шта је сматрано варијантом, а шта није и зашто.
- (9) Када је у питању опис рукописа, он мора бити што је могуће прецизнији. У том смислу овај опис између осталог мора да садржи следеће податке:
- опис насловне стране рукописа (садржај, ознаке места и времена, наслов, начин на који је преломљен наслов...) Уколико неки од наведених елемената недостаје, и то мора бити нотирано.
  - одредити да ли је у питању аутограф или дактилограм;
  - одредити да ли је у питању оригинал или копија, да ли је у питању ксерокс или индиго копија;
  - навести колико страница има рукопис;
  - навести његове димензије;
  - описати како је написан или откуцан текст, предочити изглед слова, тип машине, одредити писмо којим је написан;
  - навести где се рукопис чува и под којом ознаком;
  - навести има ли било каквих печата на рукопису и у случају да их има описати њихов изглед, боју и положај;
  - описати визуелни изглед рукописа, навести да ли има прецртавања, општећених делова, којим су типом оловке или машине унети елементи у текст, како изгледа полеђина странице...
  - навести типове пагинације;
  - навести и описати све типове исправки који постоје;
- (10) све елементе које наводимо уз приређивање основног текста, дајемо и уз приређивање рукописа;

## РЕЧНИК

## ИНДЕКСИ

У литератури се истиче да су у зависности од типа дела које се даје у критичком издању, могући различити индекси: индекс личних имена, индекс топонима, предметни индекс, индекс ликова, индекс почетака... (уп. ОТ: 222–227) Начини приређивања индекса разрађени су у текстолошким приручницима и библиографским правилима и треба одредити како ће изгледати на нивоу КРИТИЧКОГ ИЗДАЊА САБРАНИХ ДЕЛА ИВЕ АНДРИЋА, а онда који ће се индекс/индекси радити за коју књигу издања.

**Пример 1**

ОСНОВНИ НАСЛОВ КЊИГЕ *На Дрини ћуприја*

ТЕКСТ ДЕЛА (*На Дрини ћуприја*)

**ВАРИЈАНТЕ**

*На Дрини ћуприја*

**Напомене**

Приређивачки знакови и њихова употреба

Сигле за изворе

**Варијанте****БИБЛИОГРАФИЈА СВИХ ИЗДАЊА**

*На Дрини ћуприја*

**ДОДАЦИ****ПРИНЦИПИ И НАЧИН ПРИРЕЂИВАЊА**

Напомене приређивача

Опште напомене за издање у целини

Напомене за појединачна дела

*На Дрини ћуприја*

Напомене за додатке

Опште напомене

Напомене за појединачне додатке

**РЕЧНИК****ИНДЕКСИ****САДРЖАЈ**

**Пример 2***Приповетке I*

*У мусафирхани  
 У зиндану  
 Ђоркан и Швабица  
 За логоровања  
 Мустафа Маџар  
 Дан у Риму  
 Рзавски брегови  
 Љубав у касаби  
 Ноћ у Алхамбри*

**ВАРИЈАНТЕ***У мусафирхани***Напомене**

Приређивачки знакови и њихова употреба  
 Сигле за изворе

**Варијанте***У зиндану***Напомене**

Приређивачки знакови и њихова употреба  
 Сигле за изворе

**Варијанте***Ђоркан и Швабица***Напомене**

Приређивачки знакови и њихова употреба  
 Сигле за изворе

**Варијанте***За логоровања***Напомене**

Приређивачки знакови и њихова употреба  
 Сигле за изворе

**Варијанте***Мустафа Маџар***Напомене**

Приређивачки знакови и њихова употреба  
 Сигле за изворе

**Варијанте***Дан у Риму***Напомене**

Приређивачки знакови и њихова употреба  
 Сигле за изворе

**Варијанте**

*Рзавски брегови*

**Напомене**

Приређивачки знакови и њихова употреба  
Сигле за изворе

**Варијанте**

*Љубав у касаби*

**Напомене**

Приређивачки знакови и њихова употреба  
Сигле за изворе

**Варијанте**

*Ноћ у Алхамбри*

**Напомене**

Приређивачки знакови и њихова употреба  
Сигле за изворе

**Варијанте**

## БИБЛИОГРАФИЈА СВИХ ИЗДАЊА

*У мусафирхани*

*У зиндану*

*Ћоркан и Швабица*

*За логоровања*

*Мустафа Маџар*

*Дан у Риму*

*Рзавски брегови*

*Љубав у касаби*

*Ноћ у Алхамбри*

## ДОДАЦИ

### ПРИНЦИПИ И НАЧИН ПРИРЕЂИВАЊА

Напомене приређивача

Опште напомене

Напомене за појединачна дела

*У мусафирхани*

*У зиндану*

*Ћоркан и Швабица*

*За логоровања*

*Мустафа Маџар*

*Дан у Риму*

*Рзавски брегови*

*Љубав у касаби*

*Ноћ у Алхамбри*

Напомене за додатке

Опште напомене

Напомене за појединачне додатке



**РЕЧНИК**

**ИНДЕКСИ**

**САДРЖАЈ**